SLAUGOS STUDENTŲ PROFESINĖJE PRAKTIKOJE PATIRIAMAS STRESAS IKI COVID-19 PANDEMIJOS IR JOS METU

Viktorija Piščalkienė, Lijana Navickienė

Kauno kolegija, Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: stresas, koronaviruso pandemija, Covid-19, slaugos studentai, profesinės praktikos.

Santrauka

Tyrimai rodo, kad slaugos studentai profesinių praktikų metu patiria nuo vidutinio iki didelio stiprumo stresą. Nors stresas yra normali reakcija į daugelį aplinkybių, tačiau jo poveikis gali būti žalingas sveikatai, mokymosi rezultatyvumui, studentų savivertei ir motyvacijai tęsti slaugos studijas.

Tyrimo tikslas – palyginti slaugos studentų streso priežastis profesinių praktikų metu iki COVID-19 pandemijos ir jos metu.

Tyrimo objektas ir metodai. Tyrimo tikslui pasiekti vykdyti du tyrimai. Pirmasis vyko prieš COVID-19 pandemiją (2019 metų lapkričio ir gruodžio mėn.). Antrasis – Covid-19 pandemijos metu (2020 metų lapkričio ir gruodžio mėn.). Rinkti kiekybiniai ir kokybiniai duomenys. Tyrimo priemonė apima tris stresorių šritis: 1) profesinės praktikos organizacinės sąlygos; 3) bendravimas; 4) situacijos, susijusios su koronaviruso infekcija ir jos valdymu (vertintos tik antrojo tyrimo metu).

Kokybiniai duomenys rinkti pateikiant studentams atviro tipo klausimą apie profesinių praktikų teigiamas ir neigiamas patirtis, kurias galima apibūdinti kaip sąlygas, mažinančias ar didinančias stresą.

Tyrime dalyvavo koleginio sektoriaus bendrosios praktikos slaugos studijų programos studentai. Iš viso tyrime dalyvavo vienos Lietuvos kolegijos bendrosios praktikos slaugos studijų programos antro, trečio ir ketvirto kurso 290 studentų. Tyrimas buvo vykdomas du kartus.

Rezultatai. Slaugos studentų stresas yra dažnas reiškinys, susijęs su įvairiomis organizacinėmis profesinių praktikų situacijomis, bendravimu su personalu ir pacientais. Šios streso priežastys vienodai aktualios buvo iki koronaviruso pandemijos ir per ją. Pandemiiniu laikotarpiu stresą kėlė situacijos, tiesiogiai susijusios su koronaviruso pan-

demija: ignoruojamas slaugytojų vaidmuo socialinėse medijose bei baimė užsikrėsti koronavirusu.

Kokybinių duomenų analizė išryškino teigiamas ir neigiamas profesinių praktikų situacijas, kurios yra ypač svarbios slaugos studentų psichosocialinei adaptacijai ir profesinių kompetencijų įgijimui praktinio mokymo metu realioje darbo vietoje. Teigiamos situacijos: pasitikėjimas studentais ir jų pripažinimas, mentorių ir kitų darbuotojų dėmesys ir mokymas, galimybė atsakingai dirbti ir išmokyti, pacientų dėkingumas ir pasitikėjimas studentais, galimybė padėti žmogui ir pagerinti jo sveikatą. Slaugos studentų dažniausios neigiamos situacijos buvo šios: akistata su pacientų mirtimi ir sunkiai sergantys pacientai, personalo nepasitikėjimas studentais, menkinimas, baimė, susijusi su COVID-19 liga.

Išvadas

Profesinis stresas – reiškinys, su kuriuo susiduria tiek sveikatos priežiūros įstaigose dirbantys specialistai, tiek sveikatos mokslų studentai profesinių praktikų metu. Slaugą studijuojantys studentai lygiai pusę studijų laiko praleidžia realioje praktikos vietoje. Didelė tikimybė, kad būsimi slaugytojai profesinių praktikų metu patirs tas pačias stresą sukeliančias situacijas, kurias patiria ir slaugytojai praktikai.

Praktinis mokymas – slaugos studijų dalis, realizuojama realioje profesinėje aplinkoje, pagrįsta aiškia dokumentine baze, praktinėmis situacijomis, studentų kritiniu mąstymu [1]. Tyrimai rodo, kad slaugos studentai profesinių praktikų metu patiria nuo vidutinio iki didelio stiprumo stresą. Stresas siejamas su procedūrų atlikimu, technologijų ir įrangos naudojimu, konfliktiniais santykiais su personalu, pacientais ir jų artimaisiais [2-7]. Tyrimai rodo, kad netgi praktinio mokymo vieta turi įtakos slaugos studentų streso raiškiai. Pavyzdžiui, profesinės praktikos neonatologijos skyriuose studentų buvo įvardytos kaip vienos iš labiausiai stresą kėlusios praktikos vietų. Dažniausiai įvardijamos priežastys buvo naujagimių maudymas bei injekcijų atlikimas naujagimiams [8]. Stresi-

nės situacijos, kurias išgyvena slaugos studentai intensyviojos terapijos skyriuose, dažnai susijusios su paciento staiga blogėjančiais gyvybiniais pokyčiais, netikėta mirtimi [9].

Stresą profesinių praktikų metu didina netinkamu bendravimu ir bendradarbiavimu grįsti santykiai tarp studento ir praktikos vadovo bei personalo [6,10].

Pasaulį užklupus koronaviruso pandemijai (COVID-19), sveikatos priežiūros specialistai ir gydymo įstaigose praktikas atliekantys studentai patenka tarp asmenų, kurių didesnė rizika patirti stipresnes reakcijas į pandemijos metu patiriamą stresą.

Covid-19 pandemija turėjo įtakos slaugos praktikos pokyčiams. Tyrimai rodo, kad koronaviruso pandemijos metu slaugos studentų streso raiška yra didelė [11,12]. Covid-19 pandemijos metu slaugos studentų stresas buvo siejamas su baime užsikrėsti koronaviruso infekcija ar šią infekciją perduoti savo šeimos nariams [13].

1 pav. Slaugos studentų patirtas stresas profesinių praktikų metu iki pandemijos ir pandemijos laikotarpiu (N=290)

2 pav. Bendravimo sąlygos, turėjusios įtakos slaugos studentų stresui profesinių praktikų metu (N=290)

Lietuvoje kol kas stokojama tyrimų, padedančių atskleisti būsimų slaugytojų patiriamo streso raišką profesinių praktikų metu. Nors stresas yra normali reakcija į daugelį aplinkybių, tačiau jo poveikis gali būti žalingas sveikatai, mokymosi pasiekimams ir motyvacijai tęsti slaugos studijas. Ankstyvas streso požymių pažinimas, savalaikių ir tikslingų metodų taikymas – priemonės, leidžiančios išlaikyti saugią socio-educacinę aplinką realioje praktikos vietoje, kuri skatintų pažintinius ir asmenybinius studentų gebėjimus ir tinkamai padėtų pasiruošti profesinei karjerai.

Tyrimo tikslas – palyginti slaugos studentų streso priežastis profesinių praktikų metu iki COVID-19 pandemijos ir jos metu.

Tyrimo objektas ir metodai

Tyrimo tikslui pasiekti rinkti kiekybiniai ir kokybiniai duomenys. Tyrimo priemonėje pateikti klausimai apima tris stresorių sritis: 1) profesinės praktikos organizacinės sąlygos; 3) bendravimas; 4) situacijos, susijusios su koronaviruso infekcija ir jos valdymu (buvo vertinama tik antrojo tyrimo metu).

Kiekybiniai tyrimo duomenys buvo apdoroti taikant aprašomąją statistiką ir statistinę duomenų analizę (T testą, Anova testą, Chi kvadratą). Cronbach alfa skalės teiginių lygmeniu siekė 0,91.

Kokybiniai tyrimo duomenys rinkti pateikiant studentams atviro tipo klausimą apie profesinių praktikų teigiamas ir neigiamas patirtis, kurias galima apibūdinti kaip sąlygas, mažinančias ar didinančias stresą.

Tyrime dalyvavo koleginio sektoriaus bendrosios praktikos slaugos studijų programos studentai. Iš viso tyrime dalyvavo vienos Lietuvos kolegijos bendrosios praktikos slaugos studijų programos antro, trečio ir ketvirto kurso 290 studentų. Tyrimas buvo vykdomas du kartus. Pirmasis tyrimas vyko prieš COVID-19 pandemiją (2019 metų lapkričio ir gruodžio mėn.). Antrasis – Covid -19 pandemijos metu (2020 metų lapkričio ir gruodžio mėn.). Abiejuose tyrimuose dalyvavo po 145 bendrosios praktikos slaugos studijų programos studentus.

Tyrimo rezultatai

Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti slaugos studentų profesinės veiklos praktikoje patirtą stresą iki Covid-19 pandemijos ir jos metu (1 pav.).

Covid-19 pandemijos metu slaugos studentų patirtas stresas profesinių praktikų metu buvo didesnis, nei iki pandemijos ($p \leq 0,05$). Iki pande-

mijos atliktos profesinės praktikos metu didesnį stresą patyrė 49,6 proc. slaugos studentų. Pandemijos metu atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad tokį stresą profesinės praktikos metu patyrė kur kas daugiau tiriamųjų (67,6 %).

Negauta statistiškai reikšmingų skirtumų, leidžiančių teigti, kad slaugos studentai iki Covid-19 pandemijos profesinių praktikų metu patirdavo mažesnę stresą, kurį kėlė bendravimo sąlygos (2 pav.). Iki pandemijos daugiausia slaugos studentų (86,9 %) nurodė, kad jiems stresą kėlė pacientų ir jų artimųjų nepagarbus elgesys. Pandemijos metu studentai mažiau pritarė šiam teiginiui. Viena iš priežasčių galėjo būti ribotas artimųjų patekimas į gydymo įstaigas dėl karantino sąlygų. Abiejų tyrimų metu gauti rezultatai leidžia teigti, kad slaugos studentams labai svarbus pozityvus personalo požiūris į juos. Daugiau kaip 2/3 tyrime dalyvavusių slaugos studentų nurodė, kad vieša kritika, nekonstruktyvus grįžtamasis ryšys, kolegų apkalbos yra veiksniai, keliantys stresą profesinių praktikų metu. Bendravimo procesas su pacientais slaugos studentams nekėlė streso iki pandemijos ir pandemijos metu. Tik 22 proc. slaugos studentų iki pandemijos ir 26,2 proc. pandemijos metu bendravimą su pacientais pažymėjo kaip profesinių praktikų streso priežastį.

Negauta statistiškai reikšmingų skirtumų, rodančių, kad organizacinės sąlygos Covid-19 pandemijos metu turėjo didesnę įtaką slaugos studentų stresui, nei iki pandemijos ($p \geq 0,05$). Daugiausia slaugos studentų stresą kėlusios organizacinių priežasčių susijusios su didele užduočių aprėptimi. Šios priežastys buvo vienodai aktualios iki pandemijos ir Covid-19 pandemijos metu (3 pav.). Padidėjęs darbo krūvis iki pandemijos kėlė stresą 87,5 proc. slaugos studentų ir 84,2 proc. studentų pandemijos metu. Neplanuoti ir skubūs darbai stresui įtakos turėjo iki pandemijos 82,1 proc. ir 77,2 proc. slaugos studentų pandemijos metu. Personalo trūkumas taip buvo svarbi studentų streso priežastis iki pandemijos (90,3 %) ir pandemijos metu (89,7 %). Galima manyti, kad dėl personalo trūkumo studentai patiria daugiau neigiamų situacijų, skiriamas mažesnis dėmesys jų adaptacijai naujoje būsimoje profesinėje aplinkoje, studentai mažiau gauna konsultacijų iš slaugytojų praktikų. Beveik 4/5 slaugos studentų nurodė, kad padidėjęs pacientų skaičius ir slaugos priemonių trūkumas jiems kelia stresą profesinių praktikų metu.

Per koronaviruso pandemiją slaugos studentams stresą kėlė socialinėse medijose ignoruojamas slaugytojų vaidmuo, kadangi sunkiomis koronaviruso pandemijos sąlygomis buvo

3 pav. Organizacinės sąlygos, kėlusios slaugos studentų stresą profesinių praktikų metu (N=290)

4 pav. Su koronaviruso infekcija ir jos valdymu susijusios situacijos, kėlusios slaugos studentams stresą profesinių praktikų metu (n=145)

išskirtinai išryškintas tik gydytojų vaidmuo. Tam pritarė 83,4 proc. slaugos studentų. Beveik 2/3 tyrime dalyvavusių slaugos studentų (61,4 %) nurodė, kad jiems didelį stresą kėlė baimė procedūrų metu užsikrėsti koronavirusu. Mažiau nei pusei tyrime dalyvavusių slaugos studentų stresą kėlė asmens apsaugos priemonių dėvėjimas, trečdaliui – atliekami PGR tyrimai koronavirusui nustatyti (tuo laiku nebuvo vakcinų ir studentai nebuvo imunizuoti vakcinomis nuo koronaviruso infekcijos). Mažiau nei ketvirtadaliui – nuolatinis temperatūros matavimas atvykus į praktinio mokymo įstaigą (4 pav.)

Atlikta kokybinių duomenų turinio analizė išryškino teigiamas ir neigiamas profesinių praktikų situacijas. Tos pačios situacijos išryškėjo tiek tyrimo, atlikto prieš Covid-19 pandemiją, tiek ir jos metu, todėl pateikiamos bendrai (1 ir 2 lentelės). Antrojo tyrimo metu, vykdyto Covid-19 pandemijos metu, išryškėjo koronaviruso infekcijos sukelti iššūkiai (2 lentelė).

Teigiamos situacijos susijusios su pasitikėjimu studentais, sąlygų sudarymu jiems dirbti savarankiškai, psichologine ir

1 lentelė. Teigiamos slaugos studentų patirtys profesinių praktikų metu.

Kategorijos	N	Autentiški pasisakymai
Pasitikėjimas studentais ir galimybė dirbti savarankiškai	40	„Slaugytoju pasitikėjimas mano atliktu darbu“. „Darbo pasiūlymai bei praktikos stebėjimas kaip ieškant naujo komandos nario“. „Pelnėme pasitikėjimą, net atsiuntė padėkos laišką praktikų vadovui. Bet kuriuo atveju reikia būti mandagiam, paslaugiam, domėtis tuo ką darai“. „Labai patinka kai yra su tavimi skaitomasi, atsiklausoma tavo nuomonės, o kaip tu darytum šitoje situacijoje“. „Praktikų metu slaugytojai labai geranoriškai bendrauja su studentais, palaikoma gera atmosfera“.
Slaugytojas (mentorius) kaip mokytojas ir pagalbinkas	29	„Turėjau puikius mentorius, kurie nežemino, išklause, padėjo, išmokino“. „Atėjome nieko nebandę, nieko nedarę praktiškai, todėl jautėmės labai pasimetę, tačiau mano mentorė mokėjo tinkamai užmegzti ryšį su studentais, todėl mane nuramino, supažindino“. „Mentorės padrąsinimai, padėkojimai už pagalbą“.
Galimybė atsakingai mokytis	20	„Praktika chirurgijos skyriuje, puiki praktika, tiek gerinant praktikos įgūdžius, tiek lavinant bendravimo ypatumus su pacientais“. „Įvirtinau teorines žinias ir išbandžiau praktiškai“.
Pacientų dėkingumas ir pasitikėjimas	19	„Pakelia savivertę tai, kad gavėje einant sutinki pacientus, kuriuos slaugi ir jie tau dėkoja, atpažįsta“. „Teigiamas pacientu požiūris į studentą (dėkingumas, studento laikymas profesionaliu)“. „Po sunkios formos covid pacientų padėkos, laiškai“.
Galimybė padėti pacientams	18	„Kuomet jaučiausi labiausiai padedanti žmonėms, kai užmegzdavau ryšį su pacientais ir nors jis negalėjo kalbėti (nes buvo pažeistas kalbos aparatas) aš supratau ko jis nori iš jo mimikų, gestų, kūno kalbos“. „Laiku sureagavau į paciento prašymą padėti prasidėjus dūsimui ir laiku buvo suteikta pagalba iš gydytoju ir personalo“. „Paciento šeimos narių liūdesio/nerimo mažinimas“.

2 lentelė. Neigiamos slaugos studentų patirtys profesinių praktikų metu.

Kategorijos	N	Autentiški pasisakymai
Organizaciniai, psichologiniai ir su studentų sveikata susiję iššūkiai, sąlygoti koronaviruso infekcijos	27	„Susirgau Covid-19 nuo paciento, dėl praktikos atlikimo neturėjau pasirinkimo. Arba eiti rizikuoti savo ir artimųjų sveikata, arba mesti mokslus“. „Bendravimas su Covid-19 persirgusiais, kuriuos mačiau sveikus praktikos pradžioje ir jos pabaigoje“. „Žmonės nusikankinę, nenori kai kurie net gyventi“. „Infekcijos nepavyko išvengti, susirgau ir aš. Dėl savęs nejaučiau streso, nors ir sunkiai sirgau, labiausiai jaudinausi dėl artimųjų“. „Kai teko dėti apsauginę aprangą 16 h nenusirengiant, buvo labai sunku, viską skaudėjo“.
Mirštantis ir sunkiai sergantis (nepagydoma liga) pacientai	21	„Mirštantis žmogus, kuomet teko gaivinti, tačiau stengtis išlikti ramiai“. „Jaunos moters mirtis“. „Paciento staigi mirtis ir gaivinimas. Tai labai paveikė mąstymą apie žmogaus gyvybę, tačiau parodė, kaip esant tokiai situacijai, medicinos personalas susivienija ir viską atlieka kaip viena didelė komanda“. „Kai ateini į praktiką pirmą dieną ir atsitinka situacija, kai miršta žmogus ar kokia kita neeilinė situacija ir tave bando siuntinėti atnešti to ar ano, kai nežinai, kur kas padėta“.
Nemalonus personalo elgesys su studentais	18	„Padedame slaugytojams, tačiau jos nevertina mūsų pagalbos ir dar sugeba priekaištauti, kelti balsą ir kitaip negražiai bendrauti“. „Kai atėjau pirmą dieną į praktiką, pasisveikinau ir negavau jokio atsakymo, tik klausimą, kiek čia laiko būsiu. Ir buvau nusiųsta sėdėti viena į kita kabinetą“.
Pikti ir studentais nepasitikintys pacientai	7	„Kai pacientas su tavim negražiai, pikta bendrauja arba išreiškia nepasitenkinimą, o tu tiesiog sukandęs dantis turi šypsotis“. „Buvau aprėkta pacientės dėl kūno temperatūros matavimo dažnumo ir rankų dezinfekcijos, bandžiau paaiškinti situaciją, bet moteris visiškai negirdėjo manęs“.

edukacine mentoriaus parama, galimybe atsakingai dirbti ir mokytis, pacientų dėkingumu ir pasitikėjimu studentais, galimybe padėti žmogui, pagerinti jo sveikatą (1 lentelė). Studentai pasitikėjimą vertina ir supranta kaip gerai atlikto darbo pripažinimą „Slaugytojo pasitikėjimas mano atlikto darbu“. Pasitikėjimas gali būti išreikštas motyvuojant studentus ateityje likti dirbti praktikos atlikimo vietoje „Darbo pasiūlymai <...> ieškant naujo komandos nario“ ar parengiant jiems padėkos raštus „<...net atsiuntė padėkos laišką praktikų vadovui...>“.

Slaugytojų mentorių vaidmenį studentai išryškina kaip pozityvų profesinės veiklos praktikos momentą, kai juos išklauso, nežemina, pataria, nuramina, padrąšina. Tai iliustruoja šie slaugos studentų pasisakymai: „<...jautėmės labai pasimėtę, tačiau mano mentorė mokėjo tinkamai užmegzti ryšį su studentais, todėl mane nuramino...>“, „<...mentorės padaršinimai, padėkojimai...>“.

Slaugos studentai profesines praktikas vertina kaip galimybę tobulinti teorines žinias, jas pritaikyti praktiškai: „Puiki praktika, tiek gerinant praktikos įgūdžius, tiek lavinant bendravimo ypatumus su pacientais“.

Tyrime dalyvavusiems slaugos studentams svarbus pacientų pasitikėjimas jais: „<...einant sutinki pacientus, kuriuos slaugei ir jie tau dėkoja, atpažįsta...>“, „<...Covid pacientų padėkos, laiškai...>“.

Galimybė padėti sergančiajam, prisidėti prie jo sveikatos gerovės minima tyrime dalyvavusių slaugos studentų pasisakymuose: „<...nors jis negalėjo kalbėti (nes buvo pažeistas kalbos aparatas), aš supratau, ko jis nori iš jo mimikų, gestų, kūno kalbos...>“, „<...laiku sureagavau į paciento prašymą padėti prasidėjus dusimui...>“.

Slaugos studentų dažniausios neigiamos situacijos buvo akistata su pacientų mirtimi ir sunkiai sergantys pacientai, personalo nepasitikėjimas studentais, jų menkinimas.

Kokybinių duomenų analizė parodė, kad organizaciniai, psichologiniai ir su studentų sveikata susiję koronaviruso infekcijos keliama iššūkiai buvo minimi tik antrojo tyrimo metu: „<...susirgau Covid-19 nuo paciento...>“, „<...teko dėvėti apsauginę aprangą 16 h nenusirengiant, buvo labai sunku...>“.

Neigiamus jausmus, leidžiančius giliau pažvelgti į žmogaus būtį, sukėlė situacijos, susijusios su mirštančiais ir sunkiai sergančiais pacientais: „<...tai labai paveikė mąstymą apie žmogaus gyvybę, tačiau parodė, kaip esant tokiai situacijai, medicinos personalas susivienija...>“, „<...kuomet teko gaivinti, tačiau stengtis išlikti ramiai...>“.

Slaugos studentai atvirai pasidalino situacijomis, kuriose personalo elgesys ir bendravimas jiems pasirodė nemalonus: „<...nevertina mūsų pagalbos ir dar sugeba priekaištauti, kelti balsą ir kitaip negražiai bendrauti...>“.

Pasitaikė keli atvejai, kai slaugos studentai jautė pacientų pyktį ir pasitikėjimo stoką „<...buvau aprėkta pacientės dėl kūno temperatūros matavimo dažnumo ir rankų dezinfekcijos...>“.

Išvados

1. Slaugos studentų stresas yra dažnas reiškinys, susijęs su įvairiomis organizacinėmis profesinių praktikų atlikimo situacijomis, bendravimu su personalu ir pacientais. Šios streso priežastys vienodai aktualios tiek iki koronaviruso pandemijos, tiek ir jos metu. Tačiau pandemijos laikotarpiu stresą kėlė situacijos, tiesiogiai susijusios su koronaviruso pandemija: ignoruojamas slaugytojų vaidmuo socialinėse medijose bei baimė užsikrėsti koronavirusu.

2. Atlikta kokybinių duomenų turinio analizė išryškino teigiamas ir neigiamas profesinių praktikų situacijas, kurios yra ypač svarbios slaugos studentų psichosocialinei adaptacijai ir profesinių kompetencijų įgijimui praktinio mokymo metu realioje darbo vietoje. Teigiamos situacijos: pasitikėjimas studentais ir jų pripažinimas, mentorių ir kitų darbuotojų dėmesys ir mokymas, galimybė atsakingai dirbti ir mokytis, pacientų dėkingumas ir pasitikėjimas studentais, galimybė padėti žmogui, pagerinti jo sveikatą. Slaugos studentų dažniausios neigiamos situacijos buvo akistata su pacientų mirtimi, sunkiai sergantys pacientai, personalo nepasitikėjimas studentais, jų menkinimas, užsikrėtimo COVID-19 liga baimė.

Literatūra

1. La Sala R, Ruozzi C, Gavagni S, Martelli M, Marletta G, Primosa F. Nursing students' perception of the quality of clinical learning: a mixed methods inquiry. *Acta Biomed* 2019;90(6-S):78-86.
2. Ayaz-Alkaya S, Yaman-Sözbir Ş, Bayrak-Kahraman B. The effect of nursing internship program on burnout and professional commitment. *Nurse education today* 2018;68:19-22.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.05.020>
3. Bhurtun HD, Azimirad M, Saaranen T, Turunen H. Stress and coping among nursing students during clinical training: An integrative review. *Journal of Nursing Education* 2019;58(5):266-72.
<https://doi.org/10.3928/01484834-20190422-04>
4. Rabei S, Mourad G, Hamed AE. Work stress and sleep disturbances among internship nursing students. *Middle East Current Psychiatry*. 2020;27(1):1-6.
<https://doi.org/10.1186/s43045-020-00032-1>
5. Piscalkiene V, Navickiene L. General practice nursing students' stress during professional internship: causes and stress coping methods. *Sveikatos mokslai/Health sciences in Eastern Europe* 2020;30(6):143-151.

- <https://doi.org/10.35988/sm-hs.2020.156>
6. Gurková E, Zeleníková R. Nursing students' perceived stress, coping strategies, health and supervisory approaches in clinical practice: a Slovak and Czech perspective. *Nurse education today* 2018;65:4-10.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.023>
 7. Hopkins M, Fetherston CM, Morrison P. Aggression and violence in healthcare and its impact on nursing students: A narrative review of the literature. *Nurse education today* 2018;62:158-163.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.12.019>
 8. Kim Y, Park H, Hong SS, Chung HJ. Effects of a neonatal nursing practice program on students' stress, self-efficacy, and confidence. *Child Health Nursing Research* 2018;24(3):319-28.
<https://doi.org/10.4094/chnr.2018.24.3.319>
 9. Alkhalwaldeh JF, Soh KL, Mukhtar FB, Peng OC, Anshasi HA. Stress management interventions for intensive and critical care nurses: A systematic review. *Nursing in critical care* 2020;25(2):84-92.
<https://doi.org/10.1111/nicc.12489>
 10. Aghaei N, Babamohamadi H, Asgari MR, Dehghan-Nayeri N. Barriers to and facilitators of nursing students' adjustment to internship: A qualitative content analysis. *Nurse Education Today* 2021;99:104825.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.104825>
 11. Aslan H, Pekince H. Nursing students' views on the COVID-19 pandemic and their perceived stress levels. *Perspectives in psychiatric care* 2021;57(2):695-701.
<https://doi.org/10.1111/ppc.12597>
 12. Ulenaers D, Grosemans J, Schrooten W, Bergs J. Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Nurse education today* 2021;99:104746.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.104746>
 13. Eweida RS, Rashwan ZI, Desoky GM, Khonji LM. Mental strain and changes in psychological health hub among intern-nursing students at pediatric and medical-surgical units amid ambience of COVID-19 pandemic: A comprehensive survey. *Nurse Education in Practice* 2020;49:102915.
<https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102915>

STRESS OF NURSING STUDENTS DURING INTERNSHIP BEFORE AND DURING THE COVID-19 PANDEMIC

V. Piščalkienė, L. Navickienė

Keywords: stress, coronavirus pandemic, Covid-19, nursing students, internship.

Summary

Research shows that during the internships nursing students experience stress which varies from moderate to high level.

Although stress is a normal reaction to many circumstances, its effects can be detrimental to health, learning outcomes, students' self-esteem, and motivation to pursue nursing studies.

The aim of the study was to compare the causes of stress among nursing students during and before the COVID-19 pandemic.

Research object and methods. To achieve the study aim two surveys were conducted. The first survey took place before the COVID-19 pandemic (November and December 2019). The second survey was conducted during Covid-19 pandemic (November and December 2020). For the study quantitative and qualitative data were collected. The development of the research instrument was based on three main areas of stressors: 1) organizational conditions of professional practice; 3) communication; 4) situations related to coronavirus infection and its management (this area of stressors was assessed only during the second survey).

Qualitative data were collected by asking students an open-ended question about the positive and negative experiences during the internships that can be described as conditions that reduce or increase stress level.

The participants of the study were students from the college sector studying in the general practice nursing study program. A total of 290 second-, third- and fourth-year students from one Lithuanian college general practice nursing study program participated in the study.

Results. Stress among nursing students is a common phenomenon related to a variety of organizational internship situations, interactions with staff, and patients. These causes of stress were equally relevant before and during the coronavirus pandemic. However, during the pandemic, the stress was raised by situations directly related to the coronavirus pandemic: the ignored role of nurses on social media and the fear of becoming infected with coronavirus.

Analysis of qualitative data has highlighted the positive and negative situations during professional practices, which are particularly important for the psychosocial adaptation of nursing students and the acquisition of professional competencies during practical training in the real workplace. Positive situations: trust and recognition of students, mentors and other staff members' attention and training, the opportunity to work and learn responsibly, the appreciation and trust of patients in students, the opportunity to help and improve patients' health. The most common adverse situations among nursing students were the following: facing patients' death, severely ill patients, staff distrust of students, humiliation, fears associated with COVID-19 disease.

Correspondence to: viktorija.piscalkiene@go.kauko.lt

Gauta 2021-11-11